

ПЕРШОДРУКИ

**Станіслав
Вінценз**

На високій полонині

**Книга II
Нові часи (Чвари)**

**Харків
«Фоліо»
2019**

І. ДЖЕРЕЛА

1.

«Пупок світу є у Римі, іншого вже не буде».

Чи ж це означає, що кожен християнин, юдей, турок, язичник, безбожник, чи людина іншої віри мала б відректися від власного пупка? Без власного єдиного пупка ніхто не народився на божий світ. Знівечити пупки, перемішати їх — і так нічого не дасть, нікому не вдасться. Ще гірше: той, що закоханий тільки у свого пупка, вдивляється сам у себе, більш того, випинається, щоб стати пупком пупків, буде назавжди відрізанам, зачахлим. Не віднайде своєї пуповини, не поновить постійного зв'язку між тим, що було розрізане. А це нелегко. По чорній людині не складно здогадатися про її чорних предків, по строкатій — мішаних. Ану впізнайте по пупкові! Щойно там у найжалюгіднішому заспаному закутку приховано тайники.

Знання про пупки нелегке, може воно ще й не існує. Воно зовсім не зупиниться на спогляданні сором'язливо прикритих останків, які ні про що не говорять, а прагнуть до відновлення в сторону водночас видиму, як і невидиму. Відбудовуючи живу мережу світу, воно піде від малого до найменшого в один бік, а в інший — до великого. І пов'яже знову те, що, здавалось би, розрізане

назавжди — живих і померлих. Врешті-решт доля людини — бути пупком, малою ланкою, на короткий час поєднаною з цілим світом, а потім — жалюгідним останком, слідом. Назавжди чи надовго?

Кожен край теж має свого пупка. Найдальший клин пустельної Верховини, гірський вузол, що розкинув навколо себе променисті гірські хребти, сформовані з найстаріших, праскельних пластів, тільки недавно і випадково названих Паленицею. Це — роза вітрів, а ще — роза вод. З цього кута вони просочуються на всі сторони світу: до південного заходу джерела Васеру, до сходу джерела Серету і Перкалабу, на північ джерела Черемошу, а на південь? Про це ще дізнаємось. На мапах і старих документах — та все ж, не давніших, ніж шістсот років — Палениця позначається, як закуток трьох держав: Польщі, Угорщини та Волощини. То десь там Вінченці Поль відкрив камінь із викарбованими літерами F. R. Finis Rei-Publicae.

Інших карбів чи слідів держав ми не знайдемо серед гірських пусток, серед чорних лісів зі скельними проваллями, серед вод і боліт. Хоч розлогі і достатньо місткі для верхової їзди полонини Палениці та всього пустинного полонинського пограниччя, з давніх віків ніхто ніколи не чув, ані не записав, щоб королі: польські, угорські чи волоські, або якісь гетьмани, воєводи чи рицарі коли-небудь на гарцюючих конях хоч би раз туди з'їхалися на прикордонні зустрічі, задля гонору чи на турнір.

Зате, хтозна відколи, кожної осені від плодовитості, яка шумно вивільняється з живих тіл, величавий ліс несподівано виростає на вершинах і пливе поміж хмар високими полонинами. Це не ліс і не бунчуки королівської свити, це роги-корони і роги-свічники, що їх несуть почети королівських оленів, родом з пуц трьох країн. Спочатку урочисто, а потім у танцювальних підскоках і перегонах. Врешті-решт роги, немов списи, колються, буцаються, тріщать і ламаються, аж переможений противник впаде відразу з-під хмар до безодні. Коли ніч вкриє полонини,

зустрічі вже ніжніші, досягається ціль стада. Тужливі голоси оленів, розриваючи тишу, трембітають по пущах з ночі в ніч.

Олені, зазвичай самотні, тільки раз на рік збираються у такі групи. Подібні рої і почети самітників є знаними і підгірним водам: це форелі, що живуть взагалі-то самотньо — кожна в місці свого полювання, на пристойній віддалі одна від іншої — восени, підчас мандрівки до джерел, вони скупчуються у великі групи, і навіть на очах скельного моря, тобто в самому пупку землі, нестримно набуваються, танцюють і шаленіють.

Коли приходить їхня пора, у світлі сонця, а ще частіше при місячній повні, вони завжди звертають очі у верх за течією рік, пробираються струмками до джерел для усамітнених зустрічей: струнки воднянки з привабливими голівками, оточеними перистими чуйниками, приодягнуті в сріблясту луску на едwabній підкладці, оксамитні, золотаво притінені станики, що облягають дрібні груди, панянки з шиями, набухлими від яечників — тремтять у танці. А за ними панцерно-сріблясті зброєносці у розміреному пориві, але в непоступливій боротьбі поміж собою. Задля великих риб'ячих весіль і розваг вони продираються ще далі, до скритих під вершинами заток підскельного моря, звідки вниз від водорозділу розходяться джерела на всі сторони світу.

Єдині людські сліди, історичні, а радше доісторичні, на просторах Палениці — це гірські плаї, збережені настільки, наскільки це дозволило розташування гірських хребтів. У котрий бік ними не пішов би, то до сталих людських осідків не дійдеш раніше, ніж за два-три дні. Годинників чи історичних маятників там не почувеш. Тиша гірських заглибин і лісових надер не допускає навіть сильнішого вітру. Єдині маятники — це ритми шумів поміж шепотами весняних крапель, пробуджених з-під льодів, і літнім гомоном вод, це ритми від пострілів із тріскоту весняного льоду до літнього грому. З Палениці народжуються вітри,

народжуються ріки, але рік і вітрів там немає. Вона дозволяє чомо гратися тільки власним дітям, народженим в цьому місці паленицьким струмках та вітерцям.

Це яйце в шкарлупах і оболонках багатьох яєць, той стержень Верховини, стиснутий багатьма шарами верховин і полонин, гірські мудреці назвали для себе таємно *Пупком землі*.

Чому пупок? Чому не голова? Чому ж не другий життєвий полюс — життєдайний орган? «Шимбале-шимбале! що ж це за загадка?».

Не так вже й важко здогадатися, коли пам'ятаємо, що таке пупок: слід справжнього співжиття, остання видима ланка замкнутого ланцюга матерів, праматерів, родів, прародів. Хто ж здатен охопити, хто і як розплутає це дерево пуповин з корінням, що сягає неба, дерево, яке випустило перший паросток з лона першої матері? Пупок — це місце, хоч би й точка, у якій вістря, що летить з нескінченності і в нескінченності пропадає, перерізало щось замкнуте, закінчене. Після розрізанням цим вістрям пупок є шрамом, до того ж, надзвичайно добре загоєним, мало вразливим на запалення і хвороби. Він вказує на те, що канал, який живив зачатки тіла, це минуле, яке завершилося назавжди, бо своє завдання він передав іншим органам. У самому ж пупку нічого більше не відбувається. Він є найскромнішим. Чим більше він заглиблений, тим досконаліше лоно.

Але ж він є ключом склепіння у часі, утримав цілу будівлю живої істоти. Десь там поміж ним і лоном матері є таємничая святая святих, як колись вівтар у Дельфах. Бо колись захований у Дельфах — які були Римом для еллінських сумнівів і совісті — камінь, що впав із неба, на який дивилися з трепетом і побожно шанували, було покладено на розкішний мармур, вирізьблений у формі пупка. Той центральний вівтар було названо пупком світу, в знак того, що Бог, відриваючи людство від свого лона для самостійного розвитку, послав йому це *memento* зв'язку. Його досі можна побачити у Дельфах.

Дельфи вже давно є тільки пам'яткою, але може теж і вказівкою? Вірити у пупки чи шукати їх? Замурувати, заклепати назавжди минуле, а разом з ним також і майбутнє; так і не інакше? Чи з трепетом заглядати, шукати, питати, навіть підстерігати: а може там з минулого, що напружується і вистрілює вперед, з заметілі-проміння, з лабіринту життя, з його кровоносних органів і мереж, розшумиться і розгориться заново пупок? Може знову згасне, але дасть свідчення танців життя, ланцюга життя? Може він очікує на пробудження?

2.

Як це так відбувається, що Палениця є вузлом особливих і постійних зв'язків між гірськими пластами, підземними водами і повітрям, разом з його течіями, вітрами, хмарами? Чи у Пупку землі не б'ється земний пульс, один з таких, які спричиняють, що в певних місцях земля більш очевидно притягає, ніж в інших? Цей вузол не тільки виловлює, нагромаджує і зв'язує купи хмар, які густо накопичуються над ним, немов ще одна смуга гір. Як пульс притягнення Пупок землі Палениця є ще й витонченою майстернею тисячі рук, яка сама себе оточує власним склепінням, тобто власним повітрям, настільки процідженим у шари особливо легкі, гнучкі, а через це і надзвичайно чутливі, сприйнятливі і пронизливі, що буде в стані розіткати грубі, волохаті коци хмар на найтонші нитки і волокна. За допомогою тисячі сітей і сит зуміє переробити їх у відпливи течій і сил, і врешті-решт розщепити і поглинути цілу стелю з хмар, без раптових бур, без особливих опадів. Це повітря є теж западиною, хоч і бешкетною, але доброю, а радше настилом для танців, настільки пружним, що брилисті, градові хмари, які видаються синіми ведмедами на Паленицю, розгойдуються рожевими хороводами, щораз то більш безтілесними; що громи розчиняються у ніщо, тобто у миготливі роси, аж

западуться, засмоктані джерелами, лісовими болотами, потоками.

Та поки це станеться, нераз можна побачити підчас заходу сонця і перед ніччю, як смуги гір і смуги хмар стають схожі на безрозсудних коханців, що обмінюються своїм світлом і своєю темрявою.

Іноді хмари бувають чорнішими. Чавлять чорнотою вершини, поки якась несподівана відсіч, нальотом світла з фаланги, розсуне і самі гори павутинням світла. Тоді обидві смуги — чорні хмари і затоплені у світлі вершини — злиті в єдине світло-чорне тіло, набувають постаті несамовитого старця, ім'я якому Час. Він вмирає, каменіючи від голови, і тільки потужні плечі ще зберігають до ночі божу світлість давнини.

Іншим разом бризки хмар згорають настільки дощенту, що в них немає жодної неосвітленої смужки, натомість укопані в землю гори траурно похмурніють чортовими кудлами пущ. І ось перший з синів божих Самаель-Сатанайл, відрізаний від грудей світла, падає вниз головою, обтяженою вагою землі. І лише астральне тіло Самаеля ще догорає, поволі догасає.

Коли на ніч обидва тіла обмінюються сутностями, коли гори і хмари після взаємопроникнення розчиняться у морі первовіку, то в земній реальності вже нічого не залишається. Тільки на вершинах Палениці заіскрене і збільшене крізь кришталеві куполи повітря небо знижується, наближається і відчиняється.

Перевагу і перемогу пульсу землі можна бачити нераз восени у котловинах Альбіна, Попадинця, Рабинця, там де води, зібрані з нутроців вершин, розлягаються вже назавжди. Сором'язливим ранком щільно скупчені хмариська маскують вміло і начебто по-осінньому довготривалу погоду. Завалюють потоки, нерухомо тримаються клубами, аж тиша без стукоту, без звуку, навіть без пташиного писку, заколише недовірливі ліси, аби ніхто з туманних країв не прослизнув, щоб рознюхувати і підглядати. Тоді

ліси і болота, поглинаючи безслідно тумани, відкривають золотаво освітлене тіло неба. І лише дуже досвідчений, а передусім витривалий шпигун, принесе в село і на долини неправдоподібну вістку, що Палениця день за днем ковтає хмари, а небо розчиняє своє лоно і гріє ще сильніше, ніж літом.

Але ж ані жарінь, ані спека ніколи не топче паленицьких земель, не палить сушею, не мучить духотою. Чим більше сонце грає, блакить грає, тим ясніше тремтять роси, дзвенять роси, щебечуть роси скрізь, як широка і довга пуща. Вихоплені пульсом землі з хмар, вони щедро скроплюють кожну травинку, листок, хвоїнку і грибок. Хоч легкий вітерець і проходиться по росах, стрясаючи їх, то все нові роси розквітають пущею. Роси, які вічно відроджуються, вся їхня безмежна мережа — це невичерпні, хоч і найтихіші, джерела Черемоша.

Палениця — це храм, де не тільки громи, але й постріли насмішок розпливуться в усміхнених росах. Яка ж іронія і гіркота вистоїть перед старими деревами, навіть вже спорохнявілими, перед травами, перед джерелами і тишею? А скільки разів потоки і водоспади наповняться і галасливо розсміються, як розбавлені хлопчачки, що бігають навздогін, старі дерева утоплять сваволю в незворушній мовчанці. Нераз вже розбурхувалися води і завжди всякали в ями, в мохи, в лісові сіті. Тому насмішки якогось прибульця, що тільки у власного пупка закоханий, відіб'ється від дерев і буде його переслідувати. Всі дерева і листки, прах їхніх предків і ново набубнявілі паростки вже давно порозумілися у тривалій тиші, тільки він один викидень з тиші, дурень нещасний сміється голосно, бо не розуміє. Стисне його нудний сміх, здушить його тиша, аж перехопить йому подих, втікатиме нажаханий, аж тільки галас міста його заспокоїть, а його легені наповнить пил тротуарів.

Але навіть не подумайте, що Палениця не є гостинною. Постійно запрошує гостей з цього і з того берега до

чорно-зеленої родини, до богослужіння в зеленому морозі, до мовчазних танців перед вітарем живої присутності, де листок горнеться до листка, потиск до потиску, шепіт до шепоту, погляд до погляду.

Тільки чорнота є барвою материнською, найчуттєвішою з усіх барв. Закликає до дитячої довірливості, сама винесе на світло. З неї народжується зелень лісів, з неї і з зелені — блакить неба. Чорні джерела Чорного Черемошу, темне чрево починань в одному зародку зелені, а в другому — блакиті. З лона Палениці, з Попаді, з усіх темних лон тисячі смоктавок висмоктують воду для Чорного моря. Бо під Чорногорою, під чорнолісом і в пупку землі пробиває старіше чорне море, море у часі. Подихи і звуки темряви, наземні і підземні, тисячі потоків, струмків і потічків. Зітхання з-під скель, плачі трясовин, галасливе булькотіння на вигладжених плитах, щебетливий шепіт рос. Очі тут не потрібні — тільки слухати. Джерела Черемоша — з них все ще віє лісовим дитинством. Гірські сосни чорно-зеленої надії, закорінені не в часі, а на корінцях святої лякливості. Триває і перетриває світ.

Десь у тих краях, де владний гомін звільняє від страху, де все однаково тверезо освітлене, там одне й друге є правдою і напевно має ціну, а те інше правдою не є і тому безвартісне. Одне рекомендоване і дозволене, інше напевно заборонене. Тут на джерелах неправда не росте і все дозволено. Первородний гріх просякнув сконденсований у болота і в роси для того, щоб усе було можливо, щоб починати вперше або ще раз. Поки з пупка землі променисто кружляє живиця світового дерева з гілки до гілки, від частинки до частинки, поки жодне з них не є відтятим чи самотнім, гріх не прокинеться. Хто насмілиться порушити зв'язок, розбудити гріх?

Води Верховин не мають льодовиків. Щоправда, весь північний схил Чорногори із проритими колись льодовиками котловинами з їхньою субарктичною рослинністю, із зникаючими на днищах котловин озерцями, підскельними

потоками та потічками, є свідченням про давні льодовики. Це минувшина ще до людей, не сьогоднішня, не вчорашня, сліди і відлуння подій доісторичних, від багатьох тисяч років тому. Якщо шукати до кінця і вираховувати, то здається очевидним, що сьогоднішні запаси карпатських вод — це не лише головні джерела, звані головицями, які можна охопити оком. Передусім це густі сніги від осені до травня, пов'язані багатьма зв'язками із багнами, з цілою мережею і лабіринтами підірних боліт. Ті багна зовсім не бідні на воду, вони радше несміливі і переважно сонні, тому що їм зручно сидиться у своїх руслах. Лише коли їх переповнить талим снігом, більш того, коли весняні дощі і літні зливи, перевертаючи віковичну рівновагу, вирвуть русла і потоки для відпливу, тоді заспані болота прокидаються все бадьоріше, нерозгрізно. Пригадують собі, що вода навіть у болотах — це все ж вода і союзниця інших вод. Тому не одна людина, яка піддалася спокусі, щоб отримувати користь з вод, часом нарікає на їх недостачу, але коли краще їх пізнає — на їхню злостивість і небезпечність.

Та мало хто знає про інші ресурси води, про підземні потоки, про затоки, сховки, артерії підскального моря. Хіба-що форелі, котрі з усіх боків гірських хребтів мандрують восени до джерел, зникають у скельних пащах і там десь святкують свої весілля чи храмові празники. А може ще й видри, що полюють на них? І птахи, звані біложивотими, що йдуть слідом форелі? Вони поєднують у свої кольорах стихію води, темної глибочині і піни потоків, немов викликають право води. І ще може чорно-жовті змії-плавці, невблаганні і вмілі мисливці у невпинній погоні за фореллю?

Доступ до підземних вод закритий лісом, завалений вітроломами, зашитий густими заростами, заліплений покладами змиршавілих мохів. Тільки в окремих місцях той чи інший потік відразу впливає сильною течією зі скельної пащі, як із спущеної над самою водою брами, за якою щось є. Але що?

3.

Фока у молодих літах шукав скарбів, слідів давни-ни та інших, ще більш несамовитих. Нераз він питав сам себе: куди діваються форелі, що пливуть восени потоками вверх? Де ті великі весілля і чисельні віча форелей з усіх приток? Випадково він знайшов підказку.

Так як і кожного року в Чорногорі на Шурині, а також у верховинській пущі на Рабинці, він вирубував і випалював батьківський ліс задля розширення полонин. Одного разу під струхлявілим від вогню мохом він побачив плаский круглий камінь, який виразно відділявся від схилу. Він його відвалив без труднощів, відкриваючи темний, але досить зручний вхід у середину скелі. В міру того, як він заглиблювався у коридор, сходячи по спеціально там викарбуваних сходах, прохід ставав все вужчим і все нижчим. Врешті-решт стало зовсім темно. Фока повернувся по лучину і, маючи на увазі тісноту кружганку, приготував кілька лучин дуже коротких. Він зайшов знову, схиляючись тим більше, чим вище підіймався, аж дійшов до високого скісного жолоба між двома шарами скель. Він здаля вже чув хлюпотіння води об скелю, а коли дійшов до струмка, то зупинився, наче вкопаний. Там, де струмисько цілком заповнює верхнє русло жолоба, раптом спадав у темряву, він побачив на скелі чіткий знак людської руки: вирізьблену у скелі стрілку, яка була зачорнена вогнем і показувала вліво. За цим знаком він відійшов від струмка і знайшов отвір, проритий у скелі, через який проповз, після чого знову сходами крутого проходу підійшов до струмка. Далі сходи підіймалися берегом підземного струмка, що плив яром унизу. Він дійшов до низької, але просторої печери, яку заповнювало озерце, яке поповнювалось зверху непомітними потоками. Він торкнувся води, вона була неймовірно холодною. Раптом вона засвітилася, наче підпалена. Незліченні форелі різкими скачками поспішно ховалися. Повітря було дещо душне, лучина

погано запалювалася, Фока повернувся вниз до лісу. Було очевидно, що підземний потік впадав до Рабинця, але Фока ніколи не міг викрити його гирла. Щодо самого русла, то він здогадався, що принаймні сто років тому хтось з опришків, що ховалися у Верховинських пущах, прорубав коридор, а пізніше ліс і мох замаскували його на довгі роки.

Іншим разом він намагався відшукати джерела потоку, що допливає до Попадинця від скелі званої Мокриновим Каменем, що здаля відсвічує численними кристалічними жилками, бо сформована зі світлого, дрібнозернистого вапняку. Потік появляється відразу вертлявою течією із зубатого горла скелі. Весною він протискається пінячись і гнівно сичить, а літом, а особливо восени, коли вода дещо нижча, весело булькоче. Нижче він омиває велике каміння, вкрите більшу частину року рудим бородатим мохом. Цей мох тільки ранньою весною буває світло-зеленим.

Було це весною, коли Фока, підходячи до скелі, скочив відразу коло горловини Мокринового на один із зелених каменів, видра, що там чигала, кинулася несподівано до нього, неначе хотіла напасти, а потім, проскочивши між ногами, безслідно зчезла на дні басейну потоку. Вона, без сумніву, чекала на виході зі скелі на форель. Фока, скинувши взуття і підкотивши гачі, увійшов до льодяної води. Він довго заглядав у темне горло. Бурхлива вода люто пінилася, розбиваючись з неприязним булькотінням і сичанням об зуби скелі. Щоб туди потрапити, потрібно було зануритись, можливо пірнати. Фока роздягнувся. Заховавши кресало у дерев'яну ракву для масла, тримаючи лучину біля голови, а сокиру у другій руці, він занурився по шию. Він з труднощами протиснув голову між зубами скелі і увійшов до печери. Вона була несподівано високою, а вода все глибшою. Вище вдалині він почув шум великого водоспаду. Доплив до водоспаду, відшукав ступінь у скелі і вийшов з води. Тремтів від холоду. Стрясав із себе воду, щоб зігрітись, міцно розтирав тіло. Тримаючи високо

в руках вогонь, ракву, запасне кресало і сокиру, підіймався вздовж водоспаду. Сходини були досить слизькі, неначе недавно змочені водою, але зручні для ніг і неламкі. За водоспадом була друга печера, ще просторіша, також заповнена водою, але дещо світліша, так, ніби світло продиралось звідкись знизу. Вдалині було чути гул водоспаду. Фока доплив до другого водоспаду, після чого добрався до третього озерця, проредся крізь третій водоспад до четвертої печери. Озерця, нашаровані схилами одне на інше, були однаково глибокими, але все ширшими. Всі водоспади були придатними для підйому. Перед четвертим водоспадом Фока зупинився. Скеля звужувалась різко та стрімко і вищий від інших водоспад падав із сильним гуком, ніде не можна було поставити ноги.

Він виглядав у озерцях форель, намагався її наполохати, б'ючи ногою по воді. Даремно. Озерця були глухі. Лише біля одного із водоспадів дві налякані жабки болотяного кольору вискочили великими скачками у низ і зникли в воді. Можливо, форелі тут перебували тільки восени, а може вони піднялися ще вище, понад четвертий водоспад, куди Фока сам без допомоги не міг дістатися.

Ця та інші самотні мандрівки збуджували Фоку. Але, скажімо відверто, не бракувало їй пересторог.

Він ночував в околицях Палениці, саме навпроти блискучого берега Перкалабу, сформованого із блищаків, передвічних скель. Коли наступила ніч, він побачив на вершині гори блискіт. Спочатку подумав, що це відлуння далеких блискавок, яке відбивається від схилів Перкалабу, але знаки не зникали з Перкалабу, повторювалися акуратно, неначе світлові письмена. На щось вказували, про щось писали. Він прислухався, але скеля була далеко, окрім гулу води, нічого не чув. Фока тієї ночі не спав. Виглядав постійно крізь шпари куреня, на швидкоруч збудованого з кори. Щось про це він вже чув.

Отож, імператори вітрів, стерв'ятнико-люди разом з родиною, не могли собі знайти кращого гнізда, ніж

печери, кружганки і комори Перкалабу. Найстарший з них дід-стерв'ятник прилітав колись до громового діда до Криворівні, аж на вершину Ігреця. Хоч сам громовик був сліпим, але ніхто інший, здається, не бачив імператора на очі, з того часу відомо, що у діда-стерв'ятника гола шия, велика лиса голова, оточена вінком білого волосся, яке гривую спадає йому на плечі. Стерв'ятник-людина — очі світяться, ніс загнутий у дзьоб, а крила закривають усе тіло. Відомо й те, що молоді стерв'ятнико-люди мають зелене волосся і плащ з зеленого пір'я. Коли дід-стерв'ятник йшов, крила тягнулися за ним по землі, розштовхуючи каміння і згортаючи листя. Лиш настільки його було чути. Поза цим він прилітав і зникав безшумно. А як же він розмовляв із громовим сліпцем? Цього ніхто не знає. Єдине, що відомо напевно, що дід-стерв'ятник промовляв очима, а радше блискав очима. Оце й була вся його мова. У такій глибокій тиші, яка панує над Паленицею, інша мова була б недоречною. І хто бував на Палениці, той не перечитиме, що часом уночі ген з-поза Мокринового довго блистять імператорські очі. А іноді так пронизливо засвітяться, що й людині засвітиться щось внизу живота.

Будь-який хлист-мудрагель відразу скаже, що імператор стерв'ятнико-людей, то котрийсь із важливіших чортів — щез би. Але це дурість, бо чорта — щез би — не один бачив і не раз бачив у різних місцях. А імператора зачув хіба той, хто по землі пересувається не ногами.

Для цього у Фоки ще був час, для цього він ще був замолодий. Не скоро він туди повернеться. Вирішив, що колись він помандрує і у ці закутки з побратимом, навіть з кількома, що зробить все можливе, щоб прорватися крізь четвертий водоспад під Мокриновим і ще далі, аби лиш дістатися до головного пупка, де разом святкують весільні забави і віча форелі з усіх приток з угорської, з волоської і з лядської сторони.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША. ДЖЕРЕЛА	3
I. Джерела	7
II. Танасенько	20
III. Лісова смерть	29
IV. Рік 1864	55
V. У пупку	66
ЧАСТИНА ДРУГА. РУБАЧІ	105
I. Рубачі	107
II. Швидше! Швидше!	131
III. Жаб'ївці	190
IV. Старе тло	198
V. Вовк, коза і капуста	209
VI. Реваш	220
VII. Небезпечне джерельце	260
VIII. Електрика	294
IX. Бенкети одокії	299
X. Весна в бутині	316
XI. Для чого?	487
XII. Скрип керми	515
ЧАСТИНА ТРЕТЯ. ВЕСНЯНІ ВОДИ	561
I. Родичі за вибором	563
II. На той світ	590
III. Побратимство за відсутності віри	633
IV. Кінець чвар	711
Пояснення гуцульських слів	727